

Avel·lí Artís-Gener, Tísner
Viure i veure / 1
Tercera part. Capítols 6-10

El singular suec

El vaig conèixer a «Publicistas Mexicanos» i jo crec que l'Estivill me'l va presentar amb mala fe, servint-se de la llengua del país. Era l'amo d'una empresa d'importació i exportació de no recordo què i havia entrat en qualitat de client a la companyia publicitària. Havíem de projectar una campanya encaminada a vendre alguns dels artefactes que duia de fora, i volia un projecte complicat, d'intensitat progressiva en els mitjans més assequibles (directa, premsa i ràdio), que farien marxa paral·lela.

Era home d'una estatura i una corpulència de pes feixuc de «catch-as-catch-can», senzillament aterridor. Ningú no hauria qualificat de baix de sostre el meu despatx, però el monumental visitant hi caminava ajupit. He dit que l'Estivill havia actuat de mala fe i fóra millor si ho qualificava de simple broma. Perquè resultava que l'espectacular visitant havia viscut una pila d'anys a Barcelona i, com a bon suec adaptat, parlava perfectament bé el català i àdhuc l'escrivia amb una ortografia molt més pulcra que l'habitual en bon nombre de connacionals, fet que aviat vaig poder comprovar. Al cap d'una bona estona de fer comèdia, secundat per la segona veu de l'Àngel, se'm va destapar parlant en la nostra llengua. La meva sorpresa el va fer riure estentòriament —tota aquella massa de cotna sacsejant-se, oh, divinitats de l'Olimp!—. Era un home simpàtic i divertidíssim i es deia Magnus Nordbeck, però res no s'hauria oposat que s'hagués dit Fritz Kobus i s'hagués fet passar pel personatge literari dels senyors Erckmann i Chatrian.

—Magnus? vaig preguntar bastant incrèdul—. ¿Nom, pseudònim o padrins profètics?

Va esclafir altra vegada la rialla i vaig decidir que la meva sortida no justificava tants esscarafalls: li ho devien haver dit centenars de vegades i vaig pensar que un discret somriure hauria estat

bastant gratificador.

Ens vam fer molt amics i hi va ajudar prou el fet que la feina realitzada per l'agència hagués donat resultats immediats.

La seva devoció per la bona taula feia pensar en el Gargantua dels bons temps, la qual cosa explicava, almenys, la meitat del seu volum, tan apropat a la creació de Rabelais. Un dia ens va convidar a dinar a casa seva i ens va esborronar la seva capacitat gàstrica. Una família normal, d'aquelles que fan un decorós paper en la mitjana estadística, hauria viscut bonancencament durant una setmana amb allò que en Magnus Nordbeck endrapava com a primer i segon plats. Dinar a casa seva esdevenia com una punyent amenaça, puix que si volíem ser fidels a la tradició de bona criança i havíem d'oferir un decent tornajornals, ja podíem començar a pensar en solucions heroiques. Però ell devia tenir una correcta noció de les honorables famílies sueques que havia dut a la misèria i va refusar enèrgicament la primera —i única i tèbia— insinuació.

Al contrari: un dia ens va venir a visitar a casa. Va trucar a la porta i quan va veure que hi érem va obrir el bagul del seu cotxe i en va treure un ànec que si l'haguéssim vist plantat al mig d'un camp hauríem dubtat entre si era un paller o un menhir. Ens va regalar aquella bèstia monumental.

Expert en ciència culinària, va conferenciar extensament amb la Lluïsa. Vaig fer el nas per la cuina, vaig entendre de què anava la conversa i ho vaig deixar córrer. En Magnus li explicava fil per randa com calia preparar el monstre per tal de farcir-lo i coure'l. El tema del farciment —del qual parlaven quan vaig entrar a l'obrador gastronòmic— era molt laboriós i compacte de subtiletes.

Els vaig reveure un xic més tard, a la galeria que donava al jardí que teníem a la part del darrera de la casa del carrer de

Louisiana, al Districte Federal. Ambdós estaven abocats a un prodigi d'enginyeria domèstica consistent a penjar l'ànec a la serena i fora de l'abast de qualsevol depredador, inclosos en la contundent categoria àdhuc els nostres inofensius gossos, malgrat llur demostrat tarannà de bones persones. En Magnus havia inventat un dispositiu astuciós, el qual assegurava que fins i tot un ratolí que hagués volgut tastar l'ànec hauria hagut de fer el sacrifici de nedar un una palangana de petroli.

Previsor com era, d'altra banda, havia dut en el seu cotxe un rotlle de tela metàl·lica mosquitera, amb la qual va fabricar una bossa a la mida de l'ànec i ho va lligar tot amb filferro.

Més tard la meva muller em va explicar que en Magnus li havia dit que calia deixar l'ànec a la intempèrie fins a un punt exacte, millimètric i cronomètric, que fóra quan la bèstia ja començaria a fer ferum de podrida. Aleshores era arribada l'hora de farcir-la i coure-la. En Nordbeck havia advertit que aquell dia d'ànec a taula hi hauria excés de menjar i que fóra un encert si convidàvem la família sencera i alguns amics. Ho vam fer i hom proferia esgarips de joia i aclamava l'ànec, Suècia i, sobretot, el senyor Magnus Nordbeck, que en tot havia tingut raó.

Potser el xai que en Bargués i en Colom havien dut a Robres, cuit amb el nivell brillat-savarinesc de les cinc forquilles, hauria quedat esplèndid. Qui sap si la fórmula culinària secreta d'en Llorenç Puig i Guixeres era tan extraordinària com la que en Magnus Nordbeck ensenyaria a la Lluïsa uns anys més tard. No ho vam saber. L'ordre de marxa ens va deixar únicament amb la pudoreta del be.

Banariés, Banastás i Osca

La indumentària i l'equip militar que cal tragar mai no són lleugers, però al pic de l'hivern pesen el doble que a l'estiu. La remaleïda manta, sobretot, cargolada ben estreta i feta una rígida canonada que travessa de biaix el pit i l'esquena, és una càrrega escandalosament feixuga. També pesen molt les cartutxeres, el fusell, la cantimplora, la baioneta, el sarró amb tots els estris indispensables a la toaleta menys primfilada del món i, encara, l'altra bossa amb quatre llaunes de conserva, el pa de munició per quan vagin mal dades, el tabac de la pipa i les pipes i els paquets de cigarrets amb les capsas de llumins i la mitja dotzena d'espelmes per quan s'acabin les piles de la lot, que també compta. Com tampoc no pots menystenir el trempaplomes suís que aplega totes les eines d'un taller ben proveït. I, si a més, ets «oficial», encara que no coneguis el significat exacte del càrrec o les atribucions, ultra tot l'equip del soldat d'infanteria hi haurà la grossa pistola del nou llarg, els seus tres carregadors, la capsa de municions, els binocles i la carpeta amb els mapes i les intruccions, allò tan poc comestible que t'hauries d'empassar a bocinets quan fossin a punt de caure en mans adversàries, segons que disposen la tradició i l'ectoplasma d'Alfred de Vigny. Afegit a allò que comentàvem: a l'hivern cal que duguis camisa gruixuda i suèter, una bufanda («Al front les nits són fredes»), asseguraven els cartells que feia el partit), la manta enrotllada que dèiem suara i el tabard. I nogensmenys el bon ànim dels vint-i-quatre anys, promet però de cap manera nyicris. Tot plegat, bella barreja de moral i material, posat en una bàscula pesa més que un burro mort.

Quant pesa un ase mort?

El meu germà Arcadi anava cap a Cuernavaca, per l'autopista, aquella que jo havia estrenat amb un accident de moto ben greu, del qual parlaré força més endavant. Aleshores l'Arcadi duia un

Buick molt poderós (l'altre dia vaig veure que en Perry Mason en feia servir un d'igual) i com que a ell li agradava prou això de córrer, aprofitava les facilitats que en aquest sentit dóna una via ràpida.

Les autopistes mexicanes també, naturalment, són flanquejades per unes tanques de filferro amb punxes o de reixa metàl·lica, amb la missió d'interceptar el pas dels vianants o dels animals (o la sortida de la via d'alguns desaprensus, efectuada una mica abans d'arribar al peatge) i, també com a tot arreu, en alguns indrets hom ha esbotzat la tanca; generalment són persones del terror que no volen anar a fer un tomb massa llarg quan han de passar a l'altra banda del tros que l'autopista va migpartir, especialment si condueixen un ramat.

La qüestió és que el meu germà es va trobar amb un ase quan sortia d'un canvi de rasant i solament va tenir ocasió de fer una cosa sensata: investir-lo. Va sentir el catacruc! monumental, va observar que després el seu cotxe encara caminava amb les quatre rodes i sense senyals de daltabaix i va fer l'altra cosa raonable de la jornada: guillar, guillar de pressa, per tal d'eludir el possible camperol amo de l'ase el qual, fidel a uns canons circumstancials, el voldria cobrar a pes d'or i l'Arcadi hauria d'accedir a la transacció davant el testimoniatge mut —per ara— d'una pistola o un matxet.

Corria, doncs, amb bella empenta i sentia a la part davantera del cotxe un vaivé compassat, un rítmic soroll sord com de balanceig. Va imaginar que amb la castanya devia haver desfet el parafang i que a hores d'ara es devia aguantar precàriament, i allò era el que sonava. Des de darrera el volant veia una mica arrugat el capó, però no semblava pas cap trompada massa inquietant. Ho era, això no obstant, el persistent soroll. No s'hauria torçat una roda? Com que ja havia fet uns quilòmetres i, en tot cas, l'amo del ruc ja no l'hauria pogut encaçar, va arrambar el cotxe a la cuneta, va frenar i va baixar a mirar.

Havia decapitat l'ase! El coll li havia quedat enganxat entre el paracops i la reixa del radiador i allò era el balanceig compassat. L'ase, amb els ulls tremendament oberts, mirava el meu germà i el negava sota l'allau de culpabilitat. Amb un fàstic immens — hauríeu de veure com és de tocat i posat l'Arcadi!— va agafar el cap del burro per les orelles, es va apuntalar entre el sòl i el paracops i va aconseguir d'arrencar la despulla de l'animal. I va saber quant pesava un tros d'ase mort: molt!

Osca, Banariés i Banastás

Ens vam deturar a reposar a Sangarrén, en una terra fèrtil al costat del riu Flumen, i érem a tretze quilòmetres al sud d'Osca i a tocar del Llano de Violada en un mapa, o de la Violada en un altre. No cal dir, ens agradava més el segon topònim i ens havia servit per bromejar-hi. L'Orriols va preguntar a en Teixidor, tot seriós, si s'havia sabut alguna cosa concreta de la Violada.

—Què vols dir? De quina mena de coses parles?

—Doncs notícies en general, ves! Què fa, com està, si accepta visites d'amics, etcètera. Em penso que si alguna vegada la van violar, ara ja no u ve d'un pam

En Joan Teixidor tenia tendència a prendre les coses greument i durant un instant havia cregut que l'Orriols es referia a una situació militar. Ara que ja veia per on anava la cosa ja podia somriure i àdhuc ser càustic:

—Un pam? Apa, maco, tu i les teves exageracions!

Vam convergir en aquell caseriu altres Unitats i, com nosaltres mateixos, també es van escampar per les paridores a la sortida

del llogarret —d'altra banda molt miserable i sense cap estadant— i el sendemà, ben a primera hora del matí, tots ens vam posar en marxa. Vam travessar Vicién i caminàvem per una planúria molt extensa, esquitxada d'alzines. A Cuarte ja vam haver d'adoptar formació de combat car ja ens feien foc des de diversos indrets i, en alguns casos, els projectils eren de metralladora tossuda, amb ràfegues llargues i minucioses, que treballaven tots els racons amb cura d'infant que omple les àrees d'un dibuix amb llapis de cera. De sobte, a la fressa de les màquines i els fusells s'havia afegit la fuetada seca dels canons de tir ràpid i de petit calibre.

Vam arribar a Banariés, un altre llogarret, i érem a tres quilòmetres de la capital de província, en una zona espessa de carrasques, l'alzina de fulla curta que donava nom a diversos d'aquells paratges: el carrascal d'Alerre, el de Colchoné, el de Pebredo, el de Valdabra... El campanar de Banariés —l'església era l'únic edifici sòlid del caseriu— era un excel·lent observatori des del qual es dominava tota la ciutat d'Osca. Jo no la coneixia, no hi havia estat mai, i ara era el primer cop que la veia físicament, allí mateix, a dos quilòmetres de distància. Un noi feia guàrdia a dalt del campanar i em va deixar els seus voluminosos prismàtics i em va explicar una a una les construccions que es retallaven en silueta sota el Monte Aragón, la presa del qual era una proesa acreditada —netament— a les forces de la CNT i la FAI. Vaig veure les Miqueles, la Col·legiata i San Miguel, senyorejades del perfil més alterós de la catedral. El noi del servei d'Informació em va fer identificar San Domingo i les restes de la Suda musulmana. Encara em va ajudar a localitzar el manicomi —des d'allí ens feien molt foc— i li vaig preguntar si disparaven els folls i em va dir que no, que els militars, però que no hi havia cap diferència. També em va ensenyar el cementiri i com que era sorprenent que conegués tan bé els topants, li ho vaig comentar. Em va dir, simplement, que aquella era la seva terra, que allí havia nascut.

Teníem la ciutat pràcticament assetjada, amb un cinturó de trinxeres que solament deixava un estret passatge per a la carretera i el tren, que corrien cap al sud paral·lels durant un bon trajecte i que els feixistes defensaven a ultrança, amb tot un sistema de fortificacions que flanquejaven ambdós camins, essencials per a la subsistència d'una ciutat que no es volia retre (i que mai no ho va fer).

No posseïem cap idea general de la maniobra que havíem de fer però no costava gaire d'endevinar —si guaitaves amb atenció la cartografia— que devia consistir a tancar completament el setge i, finalment, apoderar-nos de la ciutat.

La franja de terra de ningú —l'espai entre les línies de trinxeres— en alguns indrets no arribava ni als dos-cents metres, del carrer de Floridablanca a la Gran Via, d'acord amb el meu sistema personal de calcular distàncies. La profusió de rases defensives en ziga-zaga, de camins coberts i camins subterranis, explicava prolixament quina havia estat la tasca dels sapadors durant el llarg període del setge, realitzada exactament igual en ambdues bandes.

Ja hi havia un nombre molt alt de milicians que ocupaven aquelles posicions, però ara no havíem vingut pas a rellevar-los, sinó a reforçar-los. Era un altre factor, doncs, a deduir que hom ho apostava tot en una sola tirada dels daus. Altres circumstàncies coincidien: teníem, un xic més a reraguarda, artilleria i a les trinxeres hi havia molts morters. I —allò era l'insòlit de l'insòlit!— de de tant en tant venia aviació nostra de reconeixement i feia nombroses passades damunt la ciutat i la seva perifèria; no metrallava ni bombardejava: solament ensenyava les urpes.

Els entesos —abundaven entre nosaltres els companys posseïdors de molta experiència bèl·lica— desconfiaven de la passivitat enemiga. Els estranyava que contra els nostres

«xatos» i «katiuskes» no desapareixin ni un sol cop antiaeris de cap mena, ni lleugers ni feixucs.

—S'han cansat de nedar i reposen fent el mort. La vella tàctica, oi? Es fotran a bracejar de seguida que ens haguem confiat una miqueta. Els conec més que la mare que els va parir.

—És el teu pronòstic?

Quan anava a respondre'm, probablement amb el «sí», que ja esperava, va intervenir l'Stefanelli, el jove i trempadíssim artiller italià al qual, com sempre, feien costat uns quants xicots catalans, artillers com ell. He d'esmentar, de la seva cort d'amor, l'entranyable figura d'en Santiago Pey i Estrany que aleshores, als seus vint anys, poc podia imaginar que en un temps futur viuria una llarguíssima temporada d'eixivernada, sepultat en fitxes de sinònims de la nostra llengua. L'artiller italià va dir:

—Sí, ara reposen, però al jardí del manicomi hi ha instal·lada una bateria d'obusos que ens fa molt de mal i que es veu que encara no s'ha cansat. I, a més a més, al cementiri hi ha més morters que no pas tombes!

Vam tornar a pujar al campanar, ara amb l'Stefanelli i en Pey. L'italià es va abocar a l'ampit i guaitava atentament el paisatge. De sobte, el seu rostre es va il·luminar amb una idea feliç. Va dir en un esgarip:

—«Dio boia»! Aquí, a la desviació dels trens que van a l'estació d'Ozca o a Canfranc, descarreguen un comboi. Tu, deixa'm els prismàtics! Estaria bé d'enviar-los uns quants melonets, tant si això que els ha arribat són queviures com material de guerra! No hi perdríem res, si els deixàvem sense sopar o sense perdigons!

Va ordenar alguna cosa a en Santiago i el noi va baixar saltant els graons de tres en tres. La idea —la van executar immediatament— consistia a desmuntar del tren de rodes un

canó de campanya i el va hissar amb curenya i tot al campanar, fent servir de politja per a la corda el jou de la campana. En Joan i jo ho contemplàvem estupefactes, ignorants de si allò era una maniobra de desequilibrat o de geni. («Són termes sinònims», hauria dit, premonitòriament, el jove artiller-filòleg català.)

Quan en Teixidor i jo anàvem a baixar per tal de deixar-los el camp lliure, el jove Stefanelli ens ho va impedir:

—No, quedeu-vos! No us perdeu l'espectacle: serà una funció bonica, ja ho veureu!

Van trigar molta estona a falcar la curenya damunt l'ampit d'una de les arcades amb pedres i maons (vaig pensar que amb el retrocés de la primera canonada tot se n'aniria gloriosament a Can Taps, però aquell Stefanelli hi entenia molt més que no pas jo) i quan ja ho va trobar prou ferm va ordenar que li pugessin municions. I encara més insòlit, la catèrvola negant-se en la catèrvola, apuntava el canó directament per l'ànima, oberta la culata, i manipulava les dues manetes, la de l'alça i la de la direcció, fins que va deixar ajustada la peça. A ull, és clar, calculava la inclinació i ho feia amb un altíssim grau de seguretat.

L'Stefanelli era un minyó excepcional. Conversava a batzegades, incapaç d'asseure's al teu costat i fumar tranquil·lament un cigarret. Semblava una fura que mai no parava i, mentre ens narrava episodis de la seva infància a Grosseto, i l'adolescència a Bolonya i Roma, per telèfon escoltava informació de l'observació d'artilleria, renyava els seus ajudants perquè en comptes de llençar les beines per la finestra les amuntegaven en un racó o reclamava amb vehemència més municions. Era un xicot desbordat i desbordador. Per la seva banda, no parava de remugar respecte als resultats del seu foc:

—Curt, «porca puttana», però la direcció és perfecta!

Els devia fer mal de debò, perquè els silenciosos obusos enemics

es van deixondir i durant més de mitja hora van bombardejar Banariés i els seus voltants. L'Stefanelli, sense alterar-se gens ni mica, va fer baixar el canó i el va fer muntar altra vegada damunt el seu tren habitual, molt més sòlid que no pas l'anterior coixí de pedres. Arribaven els projectils dels obusos amb la sirena oberta i esclataven çà com lla i com que ni l'Stefanelli ni la seva gent no en feien gens de cas, en Joan Teixidor i jo els imitàvem.

Parlaré més endavant, en altres ocasions transcendents, del meu amic Santiago Pey i Estrany, company de club nacionalista del meu germà Raimon, i miraré de recordar els nostres encontres durant la guerra —n'hi va haver diversos deguts a pures coincidències circumstancials, puix que pertanyíem a Unitats i armes diferents— i cada vegada que es van produir van reafirmar l'antic afecte.

L'endemà ens va estremir un esgarrifós soroll de ferralla, com si hom desballestés divuit transatlàntics a la vegada, i quan vam sortir dels cataus per descobrir d'on eixia l'estrèpit, ens vam trobar amb els nostres blindats. Quina emoció! Allò d'Osca tenia tot l'aire de ser un autèntic episodi de guerra.

L'atac va ser l'endemà passat. A les sis del matí —la nostra artilleria ens havia fet de despertador a les cinc de la matinada, negra nit— ens havíem trobat que els sapadors feien uns ponts amb taulons pel damunt de les nostres rases, per tal que hi poguessin passar els blindats, que no eren sinó camions parcialment transformats. Del nostre Batalló vam sortir plegades tres Companyies i ens havien vingut a donar les darreres instruccions en Jaume Saludes i en Benet Bonastre. Anàvem la Segona, d'en Pere Serradell i en Joan Santamaria («Ai, Joan, t'estalviaries molts embolics si fessis servir un pseudònim!»), la nostra Tercera i la Quarta, d'en Joan Criado i en Vicenç Dacs. Preparats per sortir darrera nostre de seguida que els reclaméssim hi havia en Josep Gil-Vives i el seu comissari Manuel Galí, caps de la flamant Secció de Màquines

d'Acompanyament, que volia dir quatre morters i sis metralladores, armes que, evidentment, farien foc indirecte quan encara no haguessin sortit de les trinxeres.

El manament comú no podia ser més compendiós: «Sense cap excusa admissible d'incompliment, atacareu i ocupareu l'estació ferroviària d'Alerre, a 700 metres al sud-est de la cota 492, coordenades 46/70-46/71 i 7/09-7/10 del mapa superposable adjunt a aquesta ordre, l'acompliment de la qual notificareu immediatament per mitjà d'enllaços al vostre esglaó jeràrquic superior».

Havíem de recórrer una mica més de dos quilòmetres d'un terreny gairebé pla, plantat principalment de carrasques alternades escadusserament, però, amb alguns altres arbres més corpulents que les alzines de fulla curta. Els nostres blindats zigzaguejaven entre l'arbreda i semblava que l'artilleria enemiga s'hagués adjudicat la missió preferent de liquidar-los. Nosaltres avançàvem precàriament, a base de petita cursa-arbre, petita cursa-arbre, i de tant en tant bescanviàvem mirades o veus d'encoratjament. Valia més no mirar cap enrera: cada cop que ho fèiem ens adonàvem de la gent que s'anava quedant enroscada a terra; si encara vivien, si solament havien esdevingut ferits, formulàvem mentalment el desig que els sanitaris arribessin de seguida i fossin a temps de recollir-los i salvar-los. Un soldat de la meua companyia, en Cardona —un dels pocs que no s'havien descosit de la màniga la ve de voluntari—, se'm va apropar i em va dir alguna cosa que, en un principi, no vaig entendre. Vaig insistir en la repetició i al capdavant ho vaig comprendre:

—Tenim gent darrera que dispara contra nosaltres.

Allò, en aquells minuts crispats, era un desafiament a la raó. Què volia dir? ¿Gent nostra traïdora, que en combat es posava a favor de l'enemic? En aquell moment em neguitejava de debò quelcom totalment allunyat d'allò que em deia en Cardona, i era

el fet que tinguéssim molt ressagats nois de la Companyia i, a la vegada, d'altres massa avançats, la qual cosa impedia la comunicació entre els integrants de la Unitat. De tota manera era evidentíssim que el missatge d'en Cardona tenia prou importància. Li vaig dir:

—No t'entenc, Cardona! Què cony t'empatolles? ¿Et sembla que ens podem torbar amb bromes?

Amb l'aire pacient que un catedràtic hauria fet servir per explicar a un pàrvul com és que tres i dos facin cinc, em va dir:

—Hi ha soldats feixistes enfilats amunt dels arbres i ja hi deuen ser des d'anit. Disparen contra nosaltres quan ja hem passat i ens fan molt mal. A en Palau, a en Sánchez, a en Muntaner i a mi ens ha semblat que són moros. M'han encarregat que t'ho vinguis a dir, perquè ens fan moltes baixes.

Era, realment, un imprevist, completament al marge de les disposicions de l'ordre d'atac. (¿No he parlat abans de «ad libitum»?) Vaig fer un crit a en Teixidor, que era a uns quinze metres més endavant:

—Joan, vine! Mira què diu en Cardona!

Es va apropar corrent a grans gambades i fent ziga-zagues.

—Què passa?

Li ho vam explicar i va dir entre dents:

—La puta que els ha parit! Dividim-nos, fem que el grup més nombrós vagi darrera els blindats, però separem-nos uns quants, deu, quinze o vint, i retrocedim. Ens escampem i els cacem d'arbre en arbre!

—D'acord. Però que algú vagi a avisar en Criado i en Serradell:

deuen tenir el mateix problema i potser encara no se n'han adonat.

—Evidentment! Si haguessin advertit aquest perill, ens haurien vingut a avisar —va dir en Cardona, sobreeixit de lògica—. Voleu que vagi jo mateix a dir-los què passa?

—Vés-hi —vaig fer.

En Joan em va dir:

—Me'n vaig a caçar moros i és una llàstima que no em puguis acompanyar! Tu ets l'amo i has d'anar endavant amb la gent. Elis, Elis, fes-te fotre!

—Vigila, Joan!

—Et brindo des d'ara la mort del primer mahometà que enxampi.

—Que Al·là t'ho pagui amb una orella i «vuelta al ruedo»!

Havíem de suposar que els moros enfilats als arbres estaven de cara a Osca, per tal de disparar contra els nostres quan haguéssim passat. Tal cosa feia difícil el retrocés a la vista de caçar-los: quan algú s'adonés de la nostra maniobra la destarotarien nonada. L'única mica de garantia d'enxampar-los desprevinguts era molt feble i no duraria gaire, puix que quan un veiés caure un company, immediatament faria córrer el mot d'alarma. Havíem de convenir que eren uns combatents amb clara vocació suïcida, puix que no hi havia cap mena de relació entre el mal que ens podien fer i el que podien rebre allí emparrats. I també sense el recurs, tan habitual en la seva guisa de combatre, de guillar quan anessin mal dades.

(Alfonso XIII havia cridat a Madrid uns generals per tal que li expliquessin els motius de les derrotes que l'exèrcit espanyol sofria al Marroc. El Més caracteritzat dels militars li va dir:

—Perdem per dues raons, majestat. La primera, perquè els moros no saben tàctica i la segona, perquè no tenen honor militar. Això és tot.

El monarca va voler conèixer a fons aquella subtileza de matisos i l'estrateg va aclarir:

—Si sabessin art militar, si coneguessin el reglament tàctic d'infanteria, atacarien les nostres posicions des del indrets lògics de penetració que, com que els tenim ben fortificats, farien que els derrotéssim implacablement. Llur ignorància els fa escometre per llocs insòlits i lògicament vulnerables. Totes les fortificacions, siguin quines siguin, tenen un punt feble, majestat. Això per una banda. I per l'altra, si tinguessin honor militar romandrien en una posició fins a vessar la darrera gota de sang. Però, ells, no. Ells ignoren què és la dignitat militar i quan veuen que llur situació és compromesa, fugen miserablement.)

Fins aleshores havíem avançat pel carrascal com en altres ocasions anteriors, sense veure l'enemic i com que, per contra, ell ens guaitava, hi havia un fort desnivell en la relació de forces. Disparar els nostres trets contra gent ben parapetada i invisible era malaguanyar les municions i minvar les nostres possibilitats de mantenir una ofensiva prolongada. Apreníem a cent per hora, sobre la marxa! Aconsellar de no balafiar la munició operava en un altre sentit que feia forat entre la nostra gent, la sensació de ser sota una allau d'indefensió i, en alguns casos, havia arribat a convertir-se en por. La por! Bé n'havíem de parlar, oi? Que ningú no digui que ignora què cosa és puix que ens referim a un reflex mecànic, purament instintiu, que experimenten la totalitat dels éssers animats. Tots hem tingut por un moment o altre —o en nombrosos i llargs moments que hem qualificat de seculars— i tots hem deixat que les glàndules suprarenals segreguessin adrenalina. Hi ha, però, dues menes de reaccions davant el fenomen por: una consisteix a racionalitzar-lo i dominar-lo, analitzant-ne causes i conseqüències i avaluant-les

equànimement, i l'altra inhibir-nos i cedir-li el comandament, deixant que ell ens governi i obri de bat a bat la porta de la irracionalitat.

Jo he tingut pors immenses, la clara impressió que vivia els darrers instants, la qual cosa també és una seguretat. A mi m'ha desvetllat un sentiment golafre, de capitalitzar avarament allò que havia de ser irrepetible (recordeu les meves impressions narrades quan explicava la sinistra anada a Vilanova amb un cotxe ple de minyons de la FAI). Viure intensament el final és una forma d'haver viscut la totalitat. Manar gent en un combat — combat que ja rebutges per una qüestió de principi— em va ensenyar una cosa elemental: que podia tenir tanta por com volgués, però que cap dels subordinats no se n'havia d'adonar. No per tal que creguessin que jo era un valent, sinó per què ells ho fossin. Aquesta és l'única mecànica que funciona: s'esdevé que ells són agosarats per calca de quelcom que no és sinó una aparença, perquè es volen assemblar a l'abrivat que els comanda. I això que he projectat a la meua gent ho he rebut com a emanació d'esglaons superiors en idèntics casos de perill: si ells eren valents —o feien el cor fort—ja no podia pas allunyar-me d'aquella línia que traçaven magistralment.

Al blindat que dúiem davant nostre el va arreplegar de ple una canonada d'antitanc i va fer un salt de tres metres. La rebotuda va aixafar dos xicots nostres i quan anàvem a mirar si podíem extreure llurs cossos de sota la ferralla va esclatar un incendi fulminant, que va escampar una udoladora capa de foc que s'estenia en totes direccions com aigua sobreeixida, i ens feia saltar a grosses gambades, amatents a esquivar les llepades de les flames. Aquells blindats nostres, que ja he dit que eren simples camions disfressats, duien tot al voltant un serrell de cadenes de ferro, que arribava fins al sòl, la missió del qual era protegir de les bales els pneumàtics i escombrar —optimistes dissenyadors!— les possibles mines o granades que hom hagués deixat per quan passessin.

Ja teníem davant nostre el baixador del tren d'Alerre, quatre edificacions miserables, amb tota aquella promiscuïtat de les estacions ferroviàries, de vagons en vies mortes, de dipòsits, de semàfors i de velles locomotores agòniques, que es marcien sota la coberta de rosvell com les ancianes actrius darrera la capa de pólvores d'arròs. Encara ens separava de l'objectiu —anava a escriure de la cobejada presa, però no s'hi val a dir guatlles!— una extensa zona laberíntica de trinxeres amb nius de metralladores, que no deixaven de fer foc ni un instant. Ara ja avançàvem de rasa en rasa, en unes excavacions fetes pel mateix enemic. Els llançàvem granades de mà l'expansió de les quals riscava de fer-nos caure a nosaltres mateixos, i ens havíem de resguardar cada cop que n'aviàvem una. Si sense conèixer el traçat de les trinxeres ens trobàvem, bloquejant un accés, s'esdevenia que havíem tancat un grup de soldats enemics en una mena de ratera sense sortida i les granades feien horripilants estralls.

En Boet, un noi gironí de la nostra Companyia, em penso que l'únic roig de mal pèl de tota la 27 Divisió, de pell molt blanca plena de taquetes marronoses, va reeixir a llançar una bomba de mà de la trinxera estant al niu de metralladores més actiu, i va emmudir la baladrera màquina. Dins la rasa hi va haver una estona de lluita cos a cos entre els assaltants i els moros i guàrdies civils que s'havien lliurat de l'escomesa d'en Boet. Nosaltres hi érem en un nombre molt superior, però ells encara havien d'afegir al compte la sorpresa de tenir els «rojos» al damunt, cas que, segons que semblava, havien descartat del tot. Alguns de les altres trinxeres van optar per la fugida i miraven de córrer cap a l'est per la via del tren, en direcció a Osca, però ignoraven que els havíem copat i que no podien fugir per enlloc.

També havíem tallat la carretera i la via del tren que anava cap al sud, amb la qual cosa el setge d'Osca esdevenia efectuat ben entès, naturalment, que ens sostinguéssim en aquelles posicions acabades de conquerir. Solament calia veure quant de temps

podríem resistir els dobles contraatacs enemics, els que vindrien de la ciutat assetjada i els que ens farien des dels altres fronts, sense menystenir els que efectuessin des de l'aire; era ben demostrada la tenacitat enemiga quan hi havia en joc la recuperació d'alguna àrea que considerava vital.

Vaig fer un gargot esgarrapat per al cap del Batalló i el vam signar en Serradell, en Criado i jo, amb el vist-i-plau dels tres comissaris, en Santamaria, en Dacs i en Teixidor, allò tan clàssic de missió acomplida. Vaig fer que en Boet travessés el carrascal i anés a Banariés o a Banastás, on fossin els caps de la Unitat superior a la nostra. Els assabentava que érem al baixador d'Alerre, que entre les tres Companyies havíem sofert seixanta-dues baixes i que, sobretot, ens fessin arribar reforços i apropiessin les màquines d'acompanyament si volien que servéssim al nostre poder l'estació i tot el sistema defensiu que l'envoltava. Al peu, en lletra més petita, vaig afegir un col·loquial: «Jaume, estem en dejú! Envia'ns teca de seguida!».

Pèls de panotxa

En Boet em va fer pensar, el mateix dia que el vaig conèixer, en la Gregorita, la noia filla d'un militar espanyol que vivia a la nostra escala al carrer de Girona, número 108, la darrera casa anterior al xamfrà amb el carrer de València. No recordo gens ni mica el militar i dedueixo que devia passar la major part del seu temps a la caserna. Tenia dues filles, la Gregorita i l'Antofiita, que devien dur-se dos anys de diferència d'edat. Quan jo encara anava pels onze, la Gregorita ja en devia tenir quinze. La meva mare deia que jo pujava i baixava l'escala com un cavallot, la qual cosa em feia imaginar que els susdits cavallots saltaven els esglaons de quatre en quatre.

Un dia la Gregorita, la rossa de mal pèl («Gregorita, rossa de mal pèl, aixeca la cama i pixa al cel!» li cantàvem per tal d'exasperar-la —i hi reeixíem), anava cap al carrer i quan va sentir el meu galop desbocat va accelerar el seu ritme de davallada; es va torçar un peu, va caure i va cridar «¡Contra!», la qual cosa em va fer riure de valent. La rossa es va empipar perquè va pensar que em mofava de la seva caiguda, però anava ben errada d'osques: allò que m'havia fet esclafir la rialla no era la trompada sinó la interjecció: «¡Contra!» només ho cridaven els personatges del «Pulgarcito» o el «TBO» i alternaven la interjecció amb unes altres també molt divertides, com «¡Córcholis!», «¡Recórcholis!», «¡Cáspita!» o «¡Caracoles!» , que mai ningú no deia en la vida real. La gent de debò, encara que fos espanyola, quan s'ajupia els dits amb una porta deixava anar un renec, una mala paraula o un gemec, però no pas exclamacions d'historieta.

Ves de quina manera tan gratuïta em vaig enemistar amb una secció colateral de l'exèrcit espanyol!